

'Er leefde een man in de stad Assisi, gelegen in het dal van Spoleto, en zijn naam was Franciscus.' Zo begint Thomas van Celano zijn eerste biografie van Franciscus. Rond 1182 werd hij geboren als zoon van Pietro en Pica Bernardone. Franciscus, Francesco, was slechts zijn bijnaam. Gedoopt werd hij met de naam Giovanni, Johannes, naar Johannes de Doper, boven de doopvont van de kathedrale kerk San Ruffino - kerk en doopvont zijn er nog altijd. Zijn sterfdatum weten we exact: 3 oktober 1226. Dan werd hij slechts vierenveertig jaar.

Zijn vader was een welgestelde lakenhandelaar, een typische vertegenwoordiger van het vroege kapitalisme met de opkomende burgerij in de steden. Omdat hij zijn rijkdom vooral dankte aan goede handelsbetrekkingen met Frankrijk, gaf hij zijn oudste zoon de speelse naam Francesco, de Fransoos.

Het waren woelige tijden, waarin grote economische en politieke verschuivingen optraden. Assisi viel onder het hertogdom Spoleto. In een kroniek kunnen we lezen: 'Wolven en schapen, allemaal loerden ze op het dal van Spoleto. Zijn de keizers zwak, dan paaien ze ons met privileges. Zijn ze sterk, dan nemen ze ons de privileges weer af.'

Wie die keizers waren? Die van Duitsland, de Frederiks, de Hohenstaufen, die van het 'heilige Roomse Rijk der Duitse natie'. Zij waren met de paus van Rome gewikkeld in een strijd om uitbreiding van macht en gebied.

Ook in de steden klonk wapengekletter: de kooplieden kwamen in opstand tegen de adel - nieuw geld tegen oud geld. En als er onlusten waren uitgebroken in Assisi, trok Perugia, de gehate buurstad, onmiddellijk ten strijde, met als argument: straks slaan de onlusten over naar ons.

Als rijkeluiszoon genoot Franciscus van een onbezorgde jeugd. Eenmaal jongvolwassen geworden, vocht hij mee in een oorlog met Perugia. De strijd liep uit op een nederlaag voor Assisi. Franciscus werd krijgsgevangen gemaakt. Een jaar lang bracht hij door in een donkere kelder, geplaagd door ziekten en kwalen. Hij kende inmiddels de verschrikkingen van de oorlog. Hij wist wat het was andere mensen te doden.

Teruggekeerd in Assisi na een jaar gevangenschap - zijn vader had een aanzienlijk losgeld betaald - was hij ziek en depressief. De velden en wijngaarden rondom Assisi konden hem niet meer bekoren. Zijn liefde voor de zang van de troubadours en voor gedichten was hij helemaal kwijt. Feesten en evenementen bezocht hij niet meer. Een proces van 'bekering' kwam op gang. Hij begon 'zichzelf te verachten en had de smaak verloren voor de dingen die hij tevoren had bewonderd en liefgehad' - aldus biograaf Thomas van Celano. Maar heel langzaam aan leerde hij zijn innerlijke leegte te vullen. Franciscus kreeg oog en hart voor de armen. Hij gaf zijn dure kleren, volgens de laatste mode, aan bedelaars en gebrekkigen. Hij zocht het gezelschap van leprozen.

Eén keer nog kon hij de verleiding niet weerstaan te streven naar roem op het slagveld. Een ridder uit Assisi haalt hem over deel te nemen aan een oorlog tussen de Roomse paus en de Duitse keizer. De strijd zou worden gestreden na bij Apulia. Op weg daarheen wordt hij 's nachts geplaagd door dromen: de glans van zwaarden, de schittering van harnassen en schilden verblindt hem. En hij hoort een stem: 'Welke heer wil jij dienen?' Hij keert terug naar Assisi. In de buurt van de stad gekomen, houdt hij stil bij het kerkje van San Damiano. Daar woont Pietro, een arme priester. Franciscus wil hem al zijn geld geven. Maar de priester schrikt van het enorme bedrag en is mogelijk ook nog eens bang voor wat Franciscus' vader hem zou kunnen doen, dus weigert hij het geld aan te nemen. Franciscus laat het achter in een diep raamkozijn - dat nog altijd te zien is.

Zo begon Franciscus een nieuw leven. Niet meer in het teken van oorlog en niet meer onder het waarmerk van materiële welvaart. Hij koos voor een leven als boeteling, want hij had mensen gedood. Hij had geleerd dat oorlogen al te dikwijls werden gevoerd enkel voor economisch gewin, dus uit hebzucht. Hij liet daarom de weelde achter zich, hij brak met zijn vaderlijk huis en begon een armoedebeweging, met broeders en zusters om zich heen. De bekendste onder de zusters is Chiara Offreduccio, Clara, van adellijke komaf, die niet lang na haar achttiende verjaardag zich bij de bedelaars, de mindere broeders, van Franciscus voegde.

De armoede moet het antwoord zijn op de hebzucht. Hoe moet je dat invullen anno 2018, met het neoliberale 'Greed is good'? En vrede moet het antwoord zijn op de oorlog. Franciscus begroette iedereen die hij ontmoette, op dezelfde manier: 'Moge de heer jou vrede schenken.' Dat was voor die tijd hoogst ongebruikelijk. Te midden van alle oorlog en geweld was vrede een ideaal dat uitsluitend in kloosters en abdijen werd gekoesterd. Franciscus

wenste vrede voor iedereen - niemand uitgezonderd, geen mens. Ook de dieren wenste hij vrede toe - alle schepselen Gods. Dat was volgens hem in de geest van het evangelie en naar het voorbeeld van Jezus.

De bisschop van Assisi, Guido, vond dat Franciscus wel heel ver ging in zijn armoede-ideaal. 'Het schijnt mij toe dat het zwaar en moeilijk is om niets te bezitten in de wereld.' Waarop Franciscus antwoordde. 'Mijn heer, als wij bezittingen hadden, zouden we gedwongen zijn wapens te hebben om die te beschermen, want bezittingen zijn de oorzaak van geschillen en strijd, en op allerlei manieren zouden wij gehinderd worden om God lief te hebben en onze naaste. Daarom willen wij in dit leven geen tijdelijke bezittingen hebben.'

Franciscus' honger en dorst naar vrede bracht hem tot zelfgekozen armoede, tot solidariteit met de armen, zieken en bedelaars, maar inspireerde hem ook tot mededogen jegens dieren. Zijn hart ging uit naar vissen in netten gevangen, naar konijnen in hokken, lammeren op de slachtbank, wormen op het pad die dreigen vertrappt te worden, en ook naar vogels. Franciscus die preekt tot de vogels. Dat is, in zijn geval, preken voor eigen parochie. Thomas van Celano schrijft: 'De wilde dieren die door anderen werden gepijnigd, vluchtten naar hem.'

Zo trok Franciscus van stad naar stad om mensen ertoe te bewegen vrede te sluiten met elkaar. Volgens de overlevering slaagde hij er meer dan eens in een explosie van geweld te voorkomen, niet enkel door zijn gloedvolle woorden, ook door het voorbeeld dat hij stelde.

Toen Franciscus de zogeheten Derde Orde oprichtte voor 'leken', schreef hij een leefregel waarin staat dat de leden 'zich moeten verzoenen met hun burens en moeten teruggeven wat anderen toebehoort. (...) Zij zullen niet grijpen naar dodelijke wapens, die ook niet met zich meedragen, tegen niemand.' Wordt die regel naar de letter gevolgd, dan kan niemand nog zich aansluiten bij een legermacht. En zwijgen de wapens voorgoed.

Dit pacifisme droeg Franciscus uit in een tijd, begin dertiende eeuw, waarin om het minste en geringste naar de wapens werd gegrepen. Al ruim honderd jaar woedde er een uitzichtloze strijd tussen christelijk West-Europa en de islamitische wereld om het bezit van Palestina en de heilige plaatsen in Jeruzalem: de kruistochten, die inktzwarte bladzij in de betrekkingen tussen christendom en islam. Franciscus was tegen geweld, tegen oorlogsgeweld en dus ook tegen de kruistochten. In de latere biografieën, op pauselijk bevel geschreven, wordt dit angstvallig verzwegen. Want je keren tegen de kruistochten was ketterij. En een heilige als Franciscus wil je niet in de verdomhoek van de ketterij zien.

In het jaar 1215 kondigt paus Innocentius III de vijfde kruistocht af. (Nooit was een paus machtiger dan Innocentius III.) Jeruzalem, inclusief Golgota en het lege graf, moest worden heroverd op de moslims. Een onbegrijpelijk besluit op dat moment. De moslimlegers hadden geen enkele trek in weer een oorlog. De moslimleiders waren zelfs bereid om te onderhandelen over Jeruzalem. De christenen mochten de stad hebben, zolang de Rotskoepel en de Al-Aqsa-moskee toegankelijk bleven voor moslims. De paus deed net of hij het niet hoorde.

Een groot leger trok richting Palestina. Een minstens zo groot leger trok richting Egypte. De kooplieden van grote Italiaanse kuststeden wensten via Egypte hun handelsimperium uit te breiden. Damietta, een stad in de oostelijke Nijldelta, wordt door de kruisvaarders belegerd.

Malik al-Kamil is de sultan over Egypte. Hij wordt geroemd als een zeer ontwikkeld en redelijk mens, die liever onderhandelingen voert dan naar de wapens grijpt. Hij is tolerant jegens niet-moslims, dus ook jegens christenen. De Koptische en andere kerken in Egypte hebben niets van hem te duchten.

Toen het beleg van Damietta bijna twee jaar duurde en er al enkele bloedige veldslagen waren geleverd, besloot Franciscus, in gezelschap van broeder Illuminato, naar Egypte te reizen om de sultan te bezoeken. Een zelfmoordmissie - dacht iedereen in het christelijke kamp. Het verliep anders. De sultan moet hebben gedacht: 'Eindelijk een reactie op mijn voorstel tot onderhandeling.' Maar wie hij voor zich kreeg: twee haveloze mannen in bruine pij. We weten niet wat zij hebben besproken, Franciscus en Malik al-Kamil. We weten wel dat de gesprekken enkele dagen duurde. Als Franciscus al van plan was geweest de sultan te bekeren tot het christendom, heeft hij daar snel van moeten afzien. Zo'n poging tot bekering kun je niet enkele dagen volhouden. Dat zou de sultan niet tolereren. Wat daar plaatsvond, in een tent na bij het belegerde Damietta, was een dialoog tussen twee redelijke, soevereine en tolerante mensen, die beiden verlangden naar vrede.

Enkele jaren later, in 1221, schrijft Franciscus een regel voor zijn broeders. Daarin staat deze regel uit het evangelie: 'Ik zend jullie uit als lammeren onder wolven.' En dan lezen we: 'Iedere broeder, die op ingeving van God onder de Saracenen of andere ongelovigen wil leven, mag gaan met verlof van zijn minister en dienaar.' Vervolgens staat er

dat de broeders op twee manieren onder de moslims kunnen leven. De eerste manier: 'Geen conflicten, geen woordenstrijd aangaan, maar ieder menselijk schepsel onderdanig zijn omwille van God.' Dat wil zeggen: Saracenen, moslims dus, zijn geen wolven, zoals ze in de christelijke wereld werden gezien, maar mensen zoals christenen mensen zijn, menselijk schepsel, geboetseerd door de hand van God. Hen onderdanig zijn, wil zeggen: je acht je niet superieur aan hen, je bejegt hen met eerbied, en zo ook hun godsdienst.

De tweede manier van leven onder de Saracenen komt ons bekender voor: 'Hun het woord van God verkondigen', maar alleen als de broeders zien 'dat dit de Heer behaagt'. Volgens de kerk van toen moest dat altijd: het woord van God verkondigen, overal, aan iedereen. Volgens Franciscus moest dat lang niet altijd. Verkeren christenen met moslims in staat van oorlog, dan moeten zij zoeken naar wegen om vrede te sluiten. Dat gaat voor alles. *Pax et bonum*. 'Vrede en het goede.'

Toen enkele jaren later de paus de regel van Franciscus goedkeurde, was de passage over de omgang met de Saracenen eruit verdwenen. Vanzelfsprekend. De kruistochten waren in volle gang.

Franciscus kende de angsten van de mensen. Voor de onbeheersbare krachten der natuur, voor armoede en voor oorlog. Hij wilde mensen leren die angsten te beheersen. Dat kunnen we lezen in die vertelling over de wolf van Gubbio, een legende die is opgenomen in de verzameling *Fioretti*, 'Bloemetjes'.

Franciscus schreef het *Loflied van de schepselen*, vooral bekend als het Zonnelied, toen hij ernstig ziek was en verbleef in het klooster van San Damiano, onder de zorg van Clara. Het gezag over de beweging die hij in het leven had geroepen, was reeds aan hem onttrokken. De officiële kerk had die beweging ingelijfd, buiten hem om, maar met medewerking van verschillende broeders. Die radicale armoede mocht wel een paar tandjes minder. Deze vernedering, die toch ook een desillusie moet zijn geweest - hij droeg en verdroeg die, levenslang boeteling als hij was.

Het Zonnelied is Franciscus' kolossale, geestelijke testament voor heel de mensheid. Hij wilde ons, mensen, leren ons te verzoenen met al wat bestaat, en te leven in vrede. Ik lees u één strofe daaruit voor:

*Wees geprezen, mijn Heer, door onze zuster, moeder aarde,
die ons voedt en leidt,
die allerlei vruchten voortbrengt, bonte bloemen en planten.
Wees geprezen, mijn Heer, door wie omwille van uw liefde
elkaar vergeven, en ziekte en verdrukking dragen.
Gelukkig wie dat dragen in vrede
want door U, Allerhoogste, worden zij gekroond.*

Dag Francesco, lieve mindere, grootse broeder. Onvergetelijk.